

Ko ne bo več meja

Dialog kot evropski izziv

Spomin je sedanjost preteklosti(Augustin)

Več kot 55 let po podpisu Avstrijske državne pogodbe (ADP) so politične stranke v prepiru o krajevnih tablah junija 2011 sprejele kompromis za 164 dvojezičnih napisov na Južnem Koroškem. Večina koroškega prebivalstva se je s to ureditvijo, ki je povzročilo spremenjeno vzdušje v deželi ter popustitev napetosti med Avstrijo in Slovenijo, strinjala. Pa vendar nekateri ta kompromis še vedno kritizirajo – kritiki prihajajo iz obeh jezikovnih skupnosti.

Kritiko lažje razumemo, če upoštevamo, da se za vprašanjem o dvojezičnih krajevnih napisih skrivajo veliko bolj kompleksne konfliktne razmere, ki jih desetletja ni bilo mogoče zadovoljivo in za obe strani »pravično« rešiti.

V članku »Politika nasilja – politika sprave« (Od koroškega konflikta o krajevnih napisih do mirovne regije Alpe-Jadran)[\[1\]](#) smo Wilfried Grafa, Jana Brouška in jaz zapisali:

»Članek temelji na hipotezi, da je na kulturni in družbeni ravni za miroljubno prihodnost evropskega projekta potrebno poglobljeno spoprijemanje z zgodovinskimi konflikti, kar je prvi pogoj za mirovno usmerjeno kulturo spominjanja, politiko sprave in ustvarjanja evropske prihodnosti. Sto let po izbruhu prve svetovne vojne v kontekstu finančnih in gospodarskih kriz doživljamo obdobje, v katerem je evropski integracijski projekt deloma že v osnovi postavljen pod vprašaj. Ta razvoj ni le posledica porajanja novih političnih in družbenih konfliktov zaradi sodobnih izzivov, od ekonomske krize in konfliktov zaradi migracij do ohromelosti evropske diplomacije (od Ukrajine do Bljižnjega vzhoda), temveč tudi ponovnega prebujanja trdovratnih staroevropskih gledanj, kakor so ksenofobija, antisemitizem ali anticiganizem.

Že vojne, ki so v devetdesetih letih privedle do razpada nekdanje Jugoslavije, so tudi v Evropi pokazale velik potencial za eskalacije, utemeljene na zgodovinskih konfliktih in travmah. Protesti, ki so leta 2013 izbruhnili na hrvaškem obmejnem območju s Srbijo zaradi cirilice, ki naj bi bila poleg latinice na uradnih napisih v Vukovarju, janso kažejo, kako hitro in vedno znova lahko izbruhnejo neporavnani in neobdelani konflikti in vodijo v resne družbene destabilizacije«.

Resnica ali pravičnost versus resnica in pravičnost

Globlja zgodovina konflikta med manjšino in večino na Koroškem kaže, da je deljeni življenski svet narodnih skupin na Koroškem bil zaradi vojnih preprirov 20. stoletja vedno spet na boleč in travmatičen način raztrgan a je kljub temu ostal deljeni življenski svet. Ta skupni izkušnjski horizont zaznamuje osebne in družinske zgodbe do danes.

Na to 20. stoletje, stoletje svetovnih vojna in totalitarnih režimov v Evropi – v katerega je koroški konflikt o dvojezičnih napisih globoko zakoreninjen – je italijanski zgodovinar Enzo Traverso[\[2\]](#) razvil radikalno novo perspektivo. V izvrstni študiji o politiki in nasliju mu je uspelo izluščiti in identificirati »logiko državljanske vojne« v ideoloških bitkovnih redih (Schlachtenordnung) prve polovice 20. stoletja. Leta med 1914 in 1945 spoji v dobo velike evropske državljanske vojne. Toda drugače kot konzervativnemu nemškemu zgodovinarju Ernstu Nolteju, mu ne gre za relativizacijo nacionalsocializma kot reakcijo na boljše vize.

Tudi ne reducira to evropsko državljansko vojno kot neizogibno posledico preobrata 1914 in prve svetovne vojne kot to stori liberalni francoski zgodovinar Francois Furet in jo tudi ne interpretira kot »mednarodno ideološko državljansko vojno« kot to stori marksistični zgodovinar Eric Hobsbawm. Traverso skuša med totalitarizmi 20. stoletja primerjati in diferencirati in je daleč oddaljen od tega, da bi relativiral nacionalsocializem. Poudarja, da ni mogoče interpretirati obe svetovni vojni in različne totalitarne režime zgolj iz nacionalnega konteksta, temveč jih je treba razumeti kot del skupne evropske zgodovine[3].

Z odprtjem perspektive v smer enega cikla z dolgimi zgodovinskimi koreninami nam Traverso odpira tudi za Koroško nove vpoglede. Tako npr. prepričan po prvi svetovni vojni, v kateri sodita tudi obrambni boj in plebiscit na Koroškem, ni mogoče reducirati na konflikte med nacijami. V celi Evropi se militarizirajo politična gibanja vzdolž revolucionarnih in fašističnih tokov. Kot posledica mirovnih pogodb - ki so po letu 1919 zapečatili razpad obeh carstev v sredi Evrope - je bila izsiljena preselitev več kot deset milijonov ljudi... To je povzročilo novo evropsko krizo, ob tem, da so nove meje bile dostikrat posledica političnih razprtij in državljanske vojne[4].

V celi regiji okoli Koroške je bila druga svetovna vojna zaznamovana s posebnimi atributi. Medtem ko je bila le ta v vzhodni Evropi v bistvu »samoobrambna in nacionalno osvobodilna vojna proti nemški okupaciji«, je osvobodilni boj na balkanu imel tri dimenzije, enkrat kot narodnoobrambni in osvobodilni boj, potem kot razredni boj in nazadnje tudi kot državljanska vojna[5].

Leta 1989 so zatirani spomini na balkanu spet prišli na dan, kar je spet pripeljalo do ponovne državljanske vojne. To je bila brutalna in krvava dediščina drame, ki se je končala leta 1945, v resnici pa je bila tedaj le odložena.

Da je vse to imelo posledice na situacijo na Koroškem je evidentno.

Preko generacij tradirane kolektivne travme lahko postanejo fundamentalni resurs - bodisi za legitimacijo ponovnega nasilja ali pa za transformacijo konflikta in sprave. Ali se kolektivne travme lahko zatrejo ali v kolektivnem nezavednem shranijo in posledično lahko zadržanje velike skupine nezavedno motivirajo, je sporno. Druga verzija je zavestno strateško sklicevanje na kolektivne travme za doseg interesov lastne socialne skupine. Na tem področju je bil bivši deželni glavar Koroške Jörg Haider pravi mojster.

Vsekakor smo pri debati o dvojezičnih napisih lahko spoznali, da sta obe strani za svoje aktivnosti - zavestno ali ne - instrumentalizirali zgodovinske travme.

Spravo potemtakem ni mogoče zaukazati, temveč jo je treba v procesu obdelati in razvijati. Transformacija konfliktov ali sprava ne smemo razumeti kot elitarni projekt, temveč mora zaobjeto celotno družbo in izboljšati odnose med konfliktnimi stranmi. Zato je obdelava kolektivnih identitet družbenih skupin potrebna, ker le ta dostikrat služi kot legitimacija za nasilje. Za spravi proces pa je bistveno najti skupno razumevanje zgodovine in najti pripadnost, ki se ne orientira na starih konfliktnih linijah.

Način kako se interpretira preteklost, se izkaže kot osnovni element kolektivne konstrukcije identitete – bodisi kot odklonitev ali pa kot približanje bivšemu nasprotniku.

Ta proces je mogoče razviti le s pomočjo dialoga. Vprašanje dialoga se vodi vedno kontroverzno. V vprašanju dvojezičnih tabel so me zaradi mojega dialoga s predsednikom

Koroškega Heimatdiensta, Josefom Feldnerjem, močno kritizirali. Odklanjanje dialoga z »domovinskimi društvi« so kritiki moje politike vodili v duhu antifašizma. So pa tudi taki antifašisti, ki zagovarjajo vrednote dialoga. Ralph Giordano, ki je preživel Holocaust, je to imenoval »drugo krivdo«, da namreč v Nemčiji takoj po nacistični diktaturi ni prišlo do »odprtega, iskrenega in verodostojnega dialoga« o nacističnem času. Smatra za potrebno, da je pripravljenost za spravo tudi do nacionalsocialističnih storilcev dana. Za to je potrebna poštenost, resničnost, iskrenost. S to predpostavko, dam vsakemu bivšemu nacistu roko«[\[6\]](#).

Desničarji in levičarji so bilo v zadnjem stoletju večinoma na strani političnega nasilja ali protinasilja in redko na strani dialoga. Redki so iz tega stoletja ekstremov in barbarstva do danes potegnili zaključke. Če se odločimo za dialog, potem se zdi, da sedimo med stoli. In kljub temu je dialog v globokih konfliktih edina strategija, ki omogoča obdelavo konfliktov, ki je dolgotrajna in jo akceptirajo vse konfliktne stranke.

Strategija dialoga je kljub razširjeni skepsi, mnogokrat preizkušena in zanesljiva strategija za razreševanje konfliktov: tu zadostuje, da omenim raznolike nastavke in raznolike metode Mahatma Gandhia, Martina Bubra, Paula Freireja ali Nelsona Mandele.

Z antifašistom in katoličanom Friedrichom Heerom verjamem v »pogovor sovražnikov«, čeprav pri mojem dialogu s Feldnerjem ni več šlo za »pogovor sovražnikov«, temveč za »pogovor nasprotnikov«, ki sta se pomujala za novo konfliktno kulturo, v kateri gre za legitimne cilje, medtem ko se hkrati zgodovinski predsodki odpravljajo.

Pravica – resnica – sprava

Zakaj torej gre? Za pravico/resnico ali za spravo? Antifašistična levica postavlja v ospredje resnico. Brez resnice ni sprave. Desničarji pa hočejo spravo, pa resnico ne jemljejo preveč resno.

Nelson Mandela in De Clerk sta v »komisiji za resnico in spravo« (Truth and reconciliation) našla zgodovinski kompromis in s tem dosegla civilizatorično prekinitev s normami preteklosti – oko za oko, zob za zob.

Nadškof Desmond Tutu je to opisal sledeče:

»Našo srečo je kalila sicer majhna, a vendar mučna skrb: kaj, če grozote apartheidskega časa v glavah ljudi podzavestno živijo naprej? Kaj, če se kot tlenje razvijajo naprej, s časom preidejo k zahtevi po maščevanju in povračilu in ponovno raznetijo z apartheidom povezane temne in destruktivne sile, tokrat uperjene zoper bivše gospode apartheidskega režima in njihove potomce oziroma domnevne kolaborante? Pogled na primerljive dotakratne dogodke v drugih delih sveta, nas je podučil, da moramo nevarnost takega težkega in zaskrbljujočega razvoja jemati resno, tudi če sploh niso bili v skladu z duhom odprtosti in tolerance, ki ga je zaznamoval začetek našega novega stoletja...«[\[7\]](#).

Soizdajatelj knjige »Kärnten liegt am Meer, Konflikgeschichten über Trauma, Macht und Identität« Wolfgang Petritsch je v svojem uvodu zapisal:

»Za desetletja dolgim odporom zoper dvojezične napise se je najbrž skrivala tudi izpodrinitve nacionalsocialistične zgodovine Koroške ter pogostokratno zavračanje prevzemanja soodgovornosti za zločine nacionalsocializma na Koroškem. Težko je izreči: obsežna obdelava zgodovine se tudi ne sme ustaviti pred posameznimi člani slovenske manjšine –

sicer najpomembnejšimi žrtvami koroškega nacističnega terorja. Krvavi spori – tudi to so moje izkušnje iz vojn v bivši Jugoslaviji – puščajo le malo nedolžnih. Tako je že leta 1993 priznani slovenski zgodovinar Janko Pleterški v svoji knjigi »Senca Ajdovskega gradca. O slovenskih izbirah v razklani Evropi« obžaloval, da so poveljniki ob masovnih ustrelitvah domobrancev zgubili svojo človečnost. In 2002 je slovenska intelektualka Spomenka Hribar ob razstavi »Pod kljukastim križem in rdečo zvezdo« v Slovenjem gradcu opomnila, da je treba dediščino vseh treh totalitarizmov v slovenski zgodovini obdelati, poleg nacionalsocializma in komunizma tudi totalitarne tendence v katoliški cerkvi«[8].

Nekaj koroških izkušenj z dialogom

1. Travme nacionalsocializma

V 90-ih letih sem sodeloval na nekem simpoziju na univerzi v Belfastu na Severnem Irskem. To je bilo še v času ostrih konfliktov med katoličani in protestanti. Šokiran sem bil, ki sem videl zidove okoli mestnih četrtni, okna so bila zaplankana in sploh je bilo čutiti napetost v mestu. Tedaj sem si mislil, da je na Koroškem res veliko narobe, a zidov okoli naših krajev ni in tudi okna niso zaplankana. Tedaj sem se spontano odločil, da povabim moje severnoirske sogovornike na Koroško, kjer jim bom pokazal našo situacijo. Prišli so in prvič sem na ta razgovor povabil tudi predsednika Koroškega Heimatdiensta Josefa Feldnerja. Poklical sem ga in mu povedal kaj sem doživel na Severnem Irskem in dejal, da želim z njegovim sodelovanju na razgovoru le pokazati, da na Koroškem vsaj govorimo med seboj, kar pa ne pomeni, da se v vseh vprašanjih tudi strinjamo. Feldner je povabilo sprejel in pač povedal svoje in jaz svoje. A to ni ostalo brez posledic. Po tej prireditvi sva se večkrat srečala na kaki kavi in razpravljala o situaciji na Koroškem. Ob takem pogovoru sem Feldnerju povedal, da mora Koroški Heimatdienst razčistiti svoj odnos do nacionalsocializma. Rekel sem, da prihajam iz družine, ki je bila žrtev nacionalsocializma. Zatrjeval mi je, da on absolutno odklanja nacionalsocializem in je obžaloval usodo koroškoslovenskih pregnancev. Rojen je bil leta 1939 in na čas nacionalsocializma nima kakih spominov, razen, da je dosti gladoval. Hkrati pa mi je dejal, da so partizani leta 1945 odvedli njegovo teto, ki se ni vrnila. Tudi jaz sem izkazal svojo sočustvovanje z njim in iz tega je nastala določena bližina. Drugič mi je povedal, da bivši župan Pliberka, Othmar Morry, katerega starše so partizani odvedli in se tudi niso vrnili, zdaj po osamosvojitvi Slovenije prireja spominsko svečanost v Lešah pri Prevaljah, kjer naj bi bili tudi posmrtni ostanki svojih staršev zakopani. Povabil me je, da tam spregovorim. Pristal sem pod pogojem, da tudi on enkrat spregovori na kaki partizanski komemoraciji.

V svojem govoru v Lešah sem povedal približno sledeče:

»Dragi udeleženci te komemoracije!

Pred tednom dni sem bil na komemoraciji v koncentracijskem taborišču v Mauthausenu. Tam je februarja 1945 umrl popolnoma izčrpan mož moje tete. Moji starši so bili pregnani s štirimo otroki, ena hčerka je v pregnanstvu prišla ob življenje. Za tiste, ki so bili zaprti v Mauthausenu in drugih koncentracijskih taboriščih in logarjih, so bili partizani in sploh zavezniki edino upanje, da bodo preživeli oziroma, da bodo osvobojeni. Partizanska in zavezniška zmaga sta bila predpogoj za preživetje. Za tiste, ki so tu v Lešah pokopani, partizani niso bili rešitelji. To je tudi dejstvo. V nadeljevanju sem citiral nemško znanstvenico Bauriedl, ki je objavila pomembna dela o spominjanju in spravi. Med drugim je zapisala:

'Revolucija žalovanja ni v tem, da do zdaj zatirani zdaj končno pridejo na oblast, da se torej oblastne razmere le obrnejo. Revolucija žalovanja sloni na postopni razstopitvi delitve med dobrim in zlom, med prijatelji in sovražniki. To pa zahteva, da se popolnoma (in vedno spet) na novo orientiramo. Stara orientacija je slonela na delitvi med storilci in žrtvami. To je služilo temu, da se je vsak vsakokrat prištel k dobrim in to so večinoma žrtve'.

In kot temeljno izkušnjo 20. stoletja Bauriedlova navaja sledeče:

'Vsak posameznik si mora znati predstavljati, da je potencialni storilec in potencialna žrtev uničenja«[\[9\]](#).

Po govoru so stopili svojci od partizanov odvedencev k meni in mi s solzami v očeh dejali, da z mojo razlago lahko živijo. Čutil sem določeno bližino in tudi zelo konkretno to, kar imenujemo spravo.

Še večkrat sem govoril v Lešah, a moji levičarski antifašisti niso bili pripravljene povabiti Feldnerja na kako partizansko komemoracijo, da bi tam spregovoril, pa čeprav se je udeleževal spominskih prireditev na žrtve nacionalsocializma v Celovcu na centralnem pokopališču in v Beljaku ob spomeminku imen žrtev nacionalsocializma[\[10\]](#)

V procesu dialoga sva s Feldnerjem izdala knjigo »Kärnten neu denken« (Koroško na novo misliti), v kateri sva diskutirala o sožitju v deželi. V tej knjigi je še dosti različnih stališč, prebit pa je bil zid, začel se je javen dialog. Sledila je knjiga, ki so jo izdali Wolfgang Petritsch, Wilfried Graf in Gudrun Kramar, Kärnten liegt am Meer (Koroška leži ob morju), v kateri je 18 oseb iz manjšine in večine poročalo o svojih doživetjih za časa druge svetovne vojne ali pa o sožitju v deželi. S Feldnerjem sva med drugimi rezimirala najino delo. Tu je Feldner zelo jasno in prvič tudi javno ugotovil, da je bil partizanski odpor zgodovinsko potreben in nujen in priznal logiko vzroka in posledice. Seveda je omenil tudi partizanske poveljske poboje in odvedbe, ki jih je treba tudi obdelati.

Seveda je v preteklosti izšlo veliko knjig o drugi svetovni vojni, veliko spominov in literarnih del. Naj omenim le knjige Andreja Kokota, Lipeja Kolenika, Karla Prušnika-Gašperja ali pa Maje Haderlap.

Novo je bilo, da sta najprej dva nasprotnika izdala skupaj eno knjigo (Feldner/Sturm) in da je nato izšla knjiga z več pričevalci (iz manjšine in večine) tudi v eni knjigi.

2. Člen 7 Avstrijske državne pogodbe (ADP) in dolge sence zgodovine

Doraščal sem v zavesti, da je člen 7 Avstrijske državne pogodbe »Magna charta« koroških Slovencev, sad partizanskega odpora in mednarodnopravno veljavna pogodba, ki daje koroškim Slovincem popolno zaščito. Ko je v sedemdesetih letih moja sestra šla v Moskvo na študij, ji je najin oče (letnik 1895) dal sledečo popotnico: »Povej Brežnjevju, da člen 7 ni izpolnjen. Če bo le z majhnim prstom zamagal, bodo ta člen na Koroškem uresničili«.

Tako je bilo vzdušje v deželi, da se je star in zelo veren koroški Slovenec zaželel pomoč od Brežnjeva.

Tudi Slovenija oziroma Jugoslavija sta izpostavljali mednarodnopravni dokument ADP in zahtevala uresničitev člena 7 ADP.

Leta 1999/2000 sem opravil masterski študij o evropski uniji na univerzi v Kremsu pri Dunaju. V ta čas padejo sankcije 14 držav članic EU zaradi koalicije ljudske stranke s svobodnjaki. Seveda smo to vprašanje diskutirali v seminarju in kar kmalu ugotovili, da to niso sankcije EU, temveč sankcije 14 individualnih držav, ki so pa tudi članice EU. Hitro nam je bilo jasno, da organi EU ne morejo kaj storiti zoper Avstrijo in njeno vlado. Zato je bilo jasno, da bo vlada zdržala.

Tedaj je prišlo do obiska treh modrecev pod vodstvom Marttija Ahtisaarija, ki so proučevali situacijo človekovih pravic v Avstriji. Tudi o manjšinski situaciji so razpravljali. Tedaj sem mislil, če podpisniki državne pogodbe Francija (ena izmed iniciatorok sankcij zoper Avstrijo) in Anglija želita škodovati Avstriji, bosta začeli razpravo o neizpolnjevanju člena 7 ADP. A zgodilo se je nekaj čisto drugega. Modreci so v svojem poročilu izstavili Avstriji izvrstno spričevalo glede pravne ureditve manjšinskega varstva.

To me je motiviralo, da sem si nekoliko podrobneje ogledal to Avstrijsko državno pogodbo in ugotovil sledeče:

1. Leta 1949 so potekala pomembna pogajanja o ADP in tudi o členu 7 v Parizu. Tedaj je avstrijski zunanji minister Gruber na vladni seji govoril o sovjetskem predlogu glede manjšinske zaščite, torej o kasnejšem členu 7 in ugotovil sledeče:

»Bežen pogled na sovjetski predlog kaže, da predlagana določila ne vsebujejo tiste natančnosti in jasnosti, ki jo lahko po tradiciji pričakujemo od ureditve tako zapletene materije, ki pa nalaga Avstriji iz meritoričnega zornega kota, morda prav zaradi omenjene nepreciznosti, pravzaprav nepričakovano malo obveznosti. Dejansko se te obveznosti, ki le malenkostno presegajo obveznosti iz senžarmenske državne pogodbe, v svojem pomenu vsekakor niti približno ne dotikajo odpovedovanja Sovjetske zveze zahtevi po spreminjanju meje«[\[11\]](#).

1955. ADP je mednarodnopravni dokument, ki je nastal leta 1955. V členih 34 in 35 je predvideno, kako naj se morebitne različne interpretacije ADP razrešijo in sicer tako, da se veleposlaniki podpisnic ADP vsedejo in v določenem roku zavzamejo stališče do interpretacije kakega člena ADP. Ni mi znano, da bi kdajkoli zasedal ta germij na temo interpretacije člena 7 ADP.

7. Avstrija je leta 1964 postavila odstavke 2, 3 in 4 notranjedadržavno v ustavni rang. In šele na tej podlagi dobi avstrijsko ustavno sodišče pravico, da preverjanja omenjenih odstavkov člena 7.

ADP je seveda slej ko prej veljaven mednarodnopravni dokument. Le tisti, ki bi lahko kaj rekli, namreč podpisnice ADP, glede interpretacije člena 7 ADP molčijo oziroma prepuščajo interpretacijo avstrijskemu ustavnemu sodišču. V resnici je povojni ureditvi sledil proces najprej hladne vojne in nato evropske integracije – dve podpisnici ADP sta danes članici EU – in komunistični blok je razpadel. Tudi Avstrija in Slovenija sta zdaj članici EU. Zato je več kot neverjetno, da bi dve podpisnici ADP in članici EU na podlagi ADP postopali zoper članico EU Avstrijo.

Zato sem zelo vesel, da smo že konec 80-ih let spoznali to dimenzijo in začeli postopke pred ustavnim sodiščem. Prva dva odvetnika, ki sta dosegla pomembne odločitve ustavnega sodišča v zadevi javnega manjšinskega šolstva v Celovcu sta bila dr. Franci Serajnik in dr. Sepp Prugger. Slednji je še dosegel razširitev dvojezičnega pouka od treh na vse štiri razrede

ljudskih šol. Sledil je Rudi Vouk, ki se dosegel odločitvi o slovenskem uradnem jeziku in dvojezični napisih[12].

Slovenija zdaj že nad 20 let razpravlja o tem ali naj bi notificirala Avstrijsko državno pogodbo. Še dobro, da koroški Slovenci nismo čakali na notifikacijo in se raje poslužili avstrijskega ustavnega sodišča.

3. Iz konsenzne skupine v skupino prekomejnega dialoga

Avstrijski kancler Schüssel je leta 2005 ustanovil konsenzno skupino, da naj izdela predlog za razrešitev vparšanja dvojezične topografije. V njo je poklical zastopnike manjšinskih organizacij in takoimenovane domovinske organizacije, torej Koroški Heimatdienst in Koroški Abwehrkämpferbund. Domovinske organizacije so nasprotovale uresničitvi odločbe ustavnega sodišča iz leta 2001, ko je to sodišče razveljavilo zakon o narodnih skupinah v vprašanju 25 odstotnega deleža za dvojezične napise. Sodišče je predlagalo 10 odstotni delež slovenskega prebivalstva na »daljši rok«.

Ena domovinska organizacija je takoj odskočila, ker ni hotela uveljavitev odločbe ustavnega sodišča. Heimatdienst pa je ostal in izdelali smo prvi predlog z 158 dvojezičnih napisov in dodatnimi ukrepi.

Na podlagi tega predloga je prišlo potem 2011 do rešitve na nivoju 164 dvojezičnih napisov ali 17,5% z eno izjemo.

Rešitev ni ravno velikodušna, ustreza pa normam mednarodnega prava, ki vidi rešitev dvojezičnih tablah med 10 in 20%. Ustavno sodišče je sicer predlagalo 10% delež, a ker je ustavno sodišče le negativni zakonodajalec – razveljavi lahko zakone, ne more jih pa pisati ali predpisati – je bil potreben političen kompromis. Ta kompromis vsebuje tudi takoimenovano odprtnostno klavzulo, ki omogoča občinam, da v svojem veljavnostnem območju lahko postavljajo dodatne table. Ena občina je to možnost že izkoristila.

Pomembno pa je, da je takoimenovana konsenzna skupina (Feldner, Sadovnik, Stritzl in Sturm) nadaljevala svoje delo in s pomočjo mirovnik znanstvenikov s celovške in dunajske univerze in pričela s procesom dialoga. Dve knjigi, več brošur in številne prireditve so vidni znaki tega dela.

Pred dvema letoma smo na pobudo Feldnerja organizirali na velikovškem pokopališču skupno komemoracijo v spomin na padle za časa plebiscitnih bojev na obeh straneh. Na velikovškem pokopališču je namreč grob s 16 pokopanimi iz tega časa, od tega je 12 borcev za severno mejo in 4 koroških obrambnih borcev. Prireditev je imela naslov „Umrli so v veri v svojo domovino“. Lansko leto smo to prireditev ponovili in sodelovali so tudi predstavniki Klubov koroških Slovencev v Ljubljani in v Mariboru.

S tem je prvič po plebiscitu prišlo do dostojne in pietetne komemoracije za padle na obeh straneh.

Medtem smo ustanovili tudi dialoško skupino, v kateri sodelujejo tako pripadnike manjšine kot večine in seveda tudi zastopniki civilne družbe Slovenije. Prvi rezultat je skupna izjava ob stoletnici začetka prve svetovne vojne, ki je usmerjena v prihodnost v smer krepitve mirovne regije Alpe-Jadran. V tej smeri bo delovala ta skupina tudi v prihodnje.

Rezime:

Tako, kot je enostavno spominiti na tujo krivdo, tako težavno je, se zavedati lastne krivde[13]

Werner Wintersteiner[14] pravi, da ima pojem *spominjanje* trenutno opazno konjunkturo kar je znak, da pri spominjanju ne gre le za preteklost, temveč za sedanost. Preteklost danes očitno razvija večjo integracijski moč kot prihodnost, morda zaradi tega, ker se je marsikatera utopija obrabila, predvsem pa, ker je preostalo veliko neobdelanega iz preteklosti. „Za tvorjenje identitete je med tem preteklost postala važnejša zaradi povratka izpodrinjenih, zamolčanih in nepriznanih zgodb o trpljenju“.[15]

Wintersteiner omenja Benjamina[16], ki pravi, da pri spominjanju ne gre za prepoznanje nespremenjene preteklosti, temveč, da se preteklo spominja, uvršča in interpretira glede na vsakokratno sedanost. Tako kot individualni spomin zasigura časovno kontinuiteto osebe, naj bi kolektivni spomin neke družbe (ali večje enote) zasigural njihovo identiteto in kontinuiteto.

Nadalje Wintersteiner omenja Paula Ricoerja[17]. Spomin, predvsem pa *kolektivni spomin*, se potemtakem v prvi vrsti nanaša na ustanovitvene in ključne dogodke družb, ki pa so bila vzročno nasilna. Kar praznujemo kot ustanovitvene dogodke, pravi Paul Ricoer „so v bistvu nasilni akti, ki ga je ena pravna država naknadno legitimirala. Kar za ene pomeni slava, je bila za druge ponižanje. Proslave ene strani, ustrezajo obsodbi druge. Tako se v arhivih kolektivenga spomina hranijo poškodbe od katerih niso vse simbolne (Ricoer 1998, 100).

Naj ta del zaključim s Wintersteinerjem, ki pravi: »Cilj spominjanja v mirovnopolitični, t.j. nasilje reducirajoči perspektivi, je potemtakem razvoj tega, kar z Ricoerjem imenujemo »politiko pravičnega spomina« oziroma »kulturo pravičnega spomina« (Ricoer 1998, 113).

To je najtežavnejše početje, ki trči na razna nasprotja in težave. ... Ta pot je v tem, da lastni kolektivni spomin stavimo pod vprašanj s protispominom druge strani ali pa s kritičnim spominom zgodovinske stroke. »Najtežavnejše ni ‚drugače pripovedovati‘ ali ‚si pustiti od drugih pripovedovati‘, temveč ustanovitvene dogodke naše lastne kolektivne, predvsem pa nacionalen identitete drugače pripovedovati; toda najtežavnejše pa je in ostane si pustiti ustanovitvene dogodke pripovedovati ‚od druge strani‘“ (Ricoer 1998, 124)[18]

Razprava o preteklosti ima torej hkrati etično in politično dimenzijo. Kajti kar pomeni „pošten spomin“, ni enkrat za vselej določeno in tudi ni mogoče izpeljati iz univerzalnih etičnih norm. Katere spominske točke in spominske kraje upoštevamo in katere zanemarjamo in tabuiziramo moramo vedno spet na novo s politično pravdo določiti. To je pravda o tem, katere slike si hočemo narediti o nas samih in katere hočemo preko medijev in izobrazbe posredovati bodočim rodovom. Emocionalni naboj parol kot npr. „Spominjati“ ali „Nikoli pozabiti“ spadajo k tej pravdi, čeprav se pri tem pozabi na dejstvo, da gre tudi za pozabo in ignoriranje drugih aspektov preteklega. Ta boj za hegemonijo določenih kultur spominjanja, za *uraden spomin* najdemo vsaki družbi a tudi med (nekdaj) sprtimi družbami.[19]

Mirovniška znanost pozna med drugim pozna dva sindroma:

1. DMA: dualizem, maniheizem, armagedon: konflikt pozna le dve plati (dualizem), ena je dobra in druga slaba (maniheizem) in ta konflikt se mora razrešiti v odločilni bitki (armagedon);
2. CGT: Chosen (izbran), Glorious past (veličastna zgodovina) in travma;

Če malo pogledamo okoli sebe, potem lahko ugotovimo, da so elementi zgoraj omenjenih dveh sindromov prisotni tudi v našem prostoru, še posebej kar se tiče prve svetovne vojne in seveda tudi druge svetovne vojne.

Z dialogom je uspelo prebiti dualistično mejo in na podlagi tega dialoga se je spremenila konfiguracija konflikta. Medtem, ko je prej na Koroškem veljalo, da so borci za severno mejo nasprotniki, smo s skupno prireditvijo pod geslom „Umrli so v veri v svojo domovino“ prebili ta maniheizem. Seveda so pred tem bile številne razprave med Feldnerjem in menoj, ko sem mu razlagal usodo svoje družine, ki se je borila za „slovensko stvar“. Prvič je poslušal drugo stran in razvil določeno empatijo za to stran. Ravno tako sem tudi jaz poslušal v Lešah usodo odgnancev in razvil določeno empatijo do njihovih svojcev. Le tako je bilo mogoče ustvariti določeno vzdušje rastočega medsebojnega razumevanja.

Tudi razprava o členu 7 ADP je prinesla na dan, da imamo različne narative glede te državne pogodbe. Za nas koroške Slovencev je bil člen 7 sad antifašističnega odpora, za nemško stran pa nekaj vsiljenega. Ko smo potem ugotovili vse (pozitivne in negativne) dimenzij tega člena, je bilo mogoče govoriti o manjšinskih pravicah per se. Danes Koroški Heimatdienst ne nasprotuje več ADP in je bolj odprt za dialog in sodelovanje, tudi preko meje.

Ne samo, a tudi zaradi dialoga in dela konsenzne skupine se je klima v deželi izboljšala. Prijave k dvojezičnemu pouku rastejo in še nikoli ni bilo tako enostavno biti koroški Slovenec. Seveda je pri tem igrala pomembno vlogo tudi demokratizacija Slovenije in njeno članstvo v EU in v Natu.

To je pozitivna plat. Ne gre pa pozabiti, da je seveda dolgoletna zavestna asimilacija opravile svoje. Zato ne smemo narediti te napake, da bi zdaj vse, ki se učijo slovensko, kratkomalo šteli k slovenski manjšini na Koroškem. V odprtem vzdušju se bo več in več ljudi učilo slovensko. Kot kaj se bodo počutili, pa moramo prepustiti njim.

Marjan Sturm

[1] Koledar Slovenske prosvetne zveze leto 2015, Drava, Celovec 2015

[2] Enzo Traverso, Im Bann der Gewalt. Der europäische Bürgerkrieg 1914 – 1945, München 2008.

[3] Wolfgang Petritsch, Wilfried Graf, Gudrun Kramer: Kärnten liegt am Meer. Konfliktgeschichten über Trauma, Macht und Identität. Celovec: Drava in Heyn, 2012, S. 33f. (Nadalje: Kärnten liegt am Meer) Še posebej naj omenim uvodno razpravo Wilfried Graf, Gudrun Kramar, Thomas Ernstbrunner: Vom Kompromiss zur Versöhnung? str. 33 - 77

[4] Kärnten liegt am Meer, str. 54

[5] Kärnten liegt am Meer, str. 54

[6] Iz razgovora z Giordanom, citirano v J& M. Hartkemeyer. Die Kunst des Dialoges, Klett-Cotta 2005.

[7] H. Shmuel Erlich, Mira Erlich-Ginor, Hermann Beland: Gestillt mit Tränen – vergiftet mit Milch. Die Nazareth Gruppenkonferenzen. Deutsche und Israelis – Die Vergangenheit ist gegenwärtig. Psychosozial-Verlag 2009.

[8] Kärnten liegt am Meer, str. 18

[9] Thea Bauriedl: Die Angst vor der Vergangenheit und die Unfähigkeit zu trauern. In: Thea Bauriedl: Das Leben riskieren. Psychoanalytische Perspektiven des politischen Widerstands. München, Zürich: Piper 1988, S. 177 - 210.

[10] Južnoafriška psihologinja Pumla Gobodo-Madikizela, ki je bila članica južnoafriške »komisije za resnico in spravo« je v svoji knjigi: Das Erbe der Apartheid – Trauma, Erinnerung, Versöhnung, Verlag Barbara Budrich 2006, o tem fenomenu napisala: «Čustva sovraštva in maščevanja zoper brutalne zločince je razumljivo lažji razviti in gojiti kot držo, ki išče kontakt in dialog. Eden izmed znanih razlogov, da se sami z jezo od tistih distanciramo, ki so nas ali druge ranili, je strah, da našo moralno enkratno pozicijo oddamo in pravico dostopa za udeležbo pri skupnosti ljudi znižamo, če jih priznamo kot pristne ljudi..., str. 153 Na strani 191 pa pravi Jörn Rüsen, ki je napisal epilog k knjigi: »S strani žrtev je najodločilnejši način spremembe mentalitete (žrtev/storilec) *odpuščanje*. S tem se doseže dvoje: odgovornim zločincem za zločine zoper človečnost se načelno ne odreče status človečnosti, temveč se ga jim prizna – in to v polni zavesti storjenih zločinov. Hkrati se osvobodijo žrtve teže statusa žrtve. Spet dobijo svojo ukradeno človečnost v aktu odpuščanja nazaj. Hkrati pa omogočijo storilcem možnost, da pridobijo njihovo zaradi storjenih grozodejstev tudi pri njih uničeno človečnost tendencialno nazaj«. In na strani 193 Rüsen piše: »V razpravi o holokavstu je vidik odpuščanja le redko prišel do veljave. Je sporno ali je tudi zoper te zločine možno odpuščanje. Odpustiti more le nekdo, ki je bil ali sam žrtev ali pa je geneološko ali duhovno povezan z žrtvami«. To je toliko zanimivo, da so najbolj ostro kritizirali med drugim moj dialog s Feldnerjem prav taki, ki so sami izhajali iz nacističnih družin.(!)

[11] Rettl, Lisa, Werner Koroschitz (ur.): Heiss umfehdet, wild umstritten: Geschichtsmymthen in Rot-Weiss-Rot. Celovec: Drava, 205, str. 111

[12] Zanimivo je, da prvi dve odločitvi avstrijskega ustavnega sodišča v zadevi dvojezičnega pouka (razširitev pravice do dvojezičnega pouka na Celovec in tudi pod določenimi pogoji na celo Koroško iz leta 1989 ter širitve dvojezičnega pouka od prvih treh razredov na vse štiri razrede osnovnega šolstva) nekaj let kasneje v Sloveniji ni naletela na tak odmev kot odločitvi v zadevi uradnega jezika in dvojezičnih napisov, čeprav so najmanj tako pomembni kot vprašanje uradnega jezika in dvojezičnih napisov iz leta 2001.

[13] Assman, Aleida (2006): Der lange Schatten der Vergangenheit. Erinnerungskultur und Geschichtspolitik. München:Beck

[14] Wintersteiner Werner, Erinnerungspolitik und Friedenspolitik. Erscheint in einem Sammelband, herausgegeben von Jürgen Pirker 2015. (v nadaljevanju Wintersteiner)

[15] Assmann (2006, 250).

[16] Benjamin, Walter (1965): Geschichtsphilosophische Thesen, in: Walter Benjamin: Zur Kritik der Gewalt und andere Aufsätze, Frankfurt: Suhrkamp, 78-94.

[17] Ricoer, Paul (1998): Das Rätsel der Vergangenheit. Göttingen: Wallstein.

[18] Wintersteiner, str. 2

[\[19\]](#) Wintersteiner, str. 2